

Prof. univ. dr. Dragoș Marian RĂDULESCU

Istoria vechiului drept românesc **- de la origini până la 1938 -**

Curs pentru specializarea IFR / ID

pentru disciplina Istoria statului și dreptului românesc
pentru Facultățile de Drept

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	11
Introducere.....	30

Unitatea de învățare 1

Organizarea socială a geto-dacilor în epoca prestatală. Statul și dreptul geto-dac. Statul și dreptul în Dacia provincie

romană	34
1.1. Introducere.....	34
1.2. Obiectivele și competențele unității de învățare	35
1.3. Conținutul unității de învățare.....	36
1.3.1. Organizarea socială a geto-dacilor în epoca prestatală (gentilică)	36
1.3.2. Statul și dreptul geto-dac	37
1.3.3. Statul și dreptul în Dacia provincie romană.....	38
1.4. Îndrumar pentru autoverificare.....	41

Unitatea de învățare 2

Obștea sătească. Apariția primelor formațiuni politice de tip feudal. Legea Țării. Dreptul scris în epoca feudalismului dezvoltat. Evoluția statului și dreptului în perioada regimului

turco-fanariot	44
2.1. Introducere	44
2.2. Obiectivele și competențele unității de învățare.....	45
2.3. Conținutul unității de învățare	46
2.3.1. Organizarea obștei sătești. Normele de conduită ale obștei sătești în perioada cuprinsă între secolele IV și VIII.....	46
2.3.2. Apariția primelor formațiuni statale de tip feudal (formarea Țărilor).....	47
2.3.3. Legea țării și instituțiile sale	50
2.3.4. Apariția și conținutul pravilelor bisericești.....	65
2.3.5. Apariția și conținutul pravilelor laice – Cartea românească de învățătură și Îndreptarea legii.....	70
2.3.6. Statul și dreptul în perioada regimului turco-fanariot	72
2.4. Îndrumar pentru autoverificare	87

Unitatea de învățare 3

Organizarea de stat și dreptul în Țara Românească și Moldova în perioada 1821-1848. Organizarea de stat a Țării Românești și a Moldovei în perioada 1848-1859

3.1. Introducere	90
3.2. Obiectivele și competențele unității de învățare.....	91
3.3. Conținutul unității de învățare	92
3.3.1. Organizarea de stat a Moldovei și a Țării Românești în perioada 1821-1858	92
3.3.2. Evoluția dreptului în Moldova și Țara Românească în perioada 1821-1858	94
3.4. Îndrumar pentru autoverificare	97

Unitatea de învățare 4

Statul și dreptul românesc modern. Statul și dreptul românesc în perioada 1866-1918

4.1. Introducere	100
4.2. Obiectivele și competențele unității de învățare.....	101
4.3. Conținutul unității de învățare	102
4.3.1. Reformele și opera legislativă îndeplinite de Alexandru Ioan Cuza	102
4.3.2. Statul și dreptul modern în perioada 1866-1918	106
4.4. Îndrumar pentru autoverificare	114

Unitatea de învățare 5

Organizarea de stat și dreptul în Transilvania în perioada cuprinsă între secolul al X-lea și anul 1918

5.1. Introducere	116
5.2. Obiectivele și competențele unității de învățare.....	117
5.3. Conținutul unității de învățare	118
5.3.1. Organizarea de stat a Transilvaniei în perioada secolul X-1918	118
5.3.2. Dreptul în Transilvania în perioada secolul X-1918	126
5.4. Îndrumar pentru autoverificare	129

Unitatea de învățare 6

Statul și dreptul românesc în perioada 1918-1938	131
6.1. Introducere	131
6.2. Obiectivele și competențele unității de învățare	131
6.3. Conținutul unității de învățare	132
6.3.1. Făurirea statului național unitar român	132
6.3.2. Evoluția dreptului	143
6.4. Îndrumar pentru autoverificare	152
Epilog.....	177

Cuvânt înainte

Ce este vechiul Drept românesc¹ ?

În accepțiune largă, prin vechiu Drept românesc se înțelege Dreptul – fie scris, fie nescris – după care s'a orânduit viața societății românești din timpuri străvechi și până către jumătatea veacului al XIX-lea, când în viața acestei societăți își face loc Dreptul *cel nou*, de spirit *apusean*.

În accepțiune strictă, prin vechiu Drept românesc – subliniez adjectivul românesc – se înțelege Dreptul nescris, consuetudinar, după care s'a orânduit viața

¹ George Fotino, *Ce este vechiul Drept românesc?* extras din Analele Facultății de Drept din București, nr. 1/1939, Tipografiile Române Unite, Calea Rahovei, 42, București, pag. 6-30

Din dorința de a omagia un mare profesor al Istoriei Dreptului vechi românesc (și tot odată, de a restitui memoriei colective o parte din opera acestuia – pe nedrept uitată în perioada comunistă, reproducem (cu grafia de epocă) întreaga sa prelegere – *Lecțiune inaugurală a cursului de Istoria Dreptului românesc dela Facultatea Juridică din București (14 Decembrie 1938)*.

George (Gheorghe) Fotino (n. 31 iulie 1896, Craiova, România – d. 28 iunie 1969, București, România) a fost un jurist și istoric român, membru corespondent al Academiei Române. A luptat în Primul Război Mondial și a fost decorat cu Ordinul Virtutea Militară, pentru meritele din bătălia de la Mărășești.

După ce a terminat studiile liceale la Craiova și București, a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie din cadrul Universității din București.

A fost profesor de istorie a dreptului românesc la Universitatea din București și Decan al Facultății de Drept. Între 1964-1969, a fost cercetător principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”.

A fost membru al Societății pentru Istoria Dreptului din Paris începând cu anul 1930. Pentru activitatea sa de promovare a legăturilor româno-franceze a primit din partea statului francez titlul de Ofițer al Legiunii de Onoare franceze.

George Fotino a fost Ministru al Cooperăției în Guvernul Sănătescu (4 noiembrie 1944 – 6 decembrie 1944) și în Guvernul Rădescu (4 decembrie 1944 – 28 februarie 1945).

În perioada 1949 – 1956 a fost deținut politic. În 1945, Academia Română l-a ales membru corespondent. Din motive politice, i-a fost retras acest titlu în timpul regimului comunist.

A lăsat în urma sa lucrări valoroase despre vechiul drept consuetudinar românesc, pe care prin cercetările sale a încercat să-l reconstituie, dar și despre instituția moștenirii în vechiul drept românesc.

Încercări de vechi drept românesc. Obiceiuri la fixarea hotarelor (1925);

Contribuțiuni la studiul regimului succesoral în vechiul drept consuetudinar românesc (1927);

Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești (4 volume, 1939);

societății românești din timpuri străvechi și până către jumătatea veacului al XVII-lea, când în viața acestei societăți își face loc Dreptul *scris*, de spirit *bizantin*.

De sigur, într'o istorie a Dreptului românesc, Dreptul scris, Dreptul importat în Țările Românești începând de prin veacul al XVII-lea, se cere a-și a avea locul său, fiindcă și *el* reprezintă un moment în evoluția culturii juridice românești, fiindcă și *el* reprezintă un capitol din trecutul nostru juridic. Că în structura lui acest Drept scris nu are *nimic* sau are *prea puțin românesc*, aceasta nu înseamnă că el nu-și are loc într'o expunere istorică asupra trecutului nostru juridic.

Când înfățișezi, în evoluția lui istorică, trecutul neamului românesc *sub aspectul Dreptului*, toate acele legiuiri care se înșiruie dela jumătatea veacului al XVII-lea până către jumătatea celui de al XIX-lea veac – chiar dacă sunt legiuiri de inspirație străină – cer istoricului Dreptului românesc să facă un popas în fața lor și să consacre și acestui Drept scris, de dată târzie și de spirit bizantin, un capitol de seamă în expunerea istorică a vechiului Drept românesc.

Dar pe noi, cari în domeniul Dreptului căutăm să desprindem *nota de originalitate românească*, ne interesează în primul rând Dreptul cel nescris - *consuetudinar* – de dincolo de introducerea Dreptului scris sau chiar și de după acesta, în măsura în care *tot Dreptul cel vechiu*, cel nescris, a continuat să orânduiască viața acestui neam.

Acesta este Drept românesc. În el se include conceptul *românesc* despre „Drept”.

* * *

Odată aceste noțiuni definite, să încercăm să fixăm, în timp, hotarele vechiului Drept consuetudinar românesc; cu alte cuvinte, să ne întrebăm: până unde se poate adânci – în timp – istoricul Dreptului românesc cu investigările sale?

Pe bază de documente, el nu se poate duce decât numai prin veacul al XIII-lea în ce privește pe Români din Transilvania – și decât numai prin veacul al XIV-lea – în ce privește pe Români din Tara Românească și din Moldova.

Documente mai vechi, anterioare vengarilor al XIII-lea și al XIV-lea, nu avem. Tezaurul arhival românesc nu ne-a transmis știri din epoca anterioară acestor veacuri – deci nu ne-a transmis știri din Intunecatul Ev Mediu românesc – și tot atât de puține ne-a transmis din epoca anterioară romanizării Daciei noastre – deci din acea epocă de viață tragică al cărei spirit se regăsește în viața psihică a poporului românesc.

Dar dacă Posteritatea nu a surprins mărturisiri *scrise* din acea vreme, dacă aborigenii Daciei nu ne au transmis pe marmură sau pe bronz amintirea vieții lor, cine ar putea interpreta această tăcere a marmurei sau a bronzului în sensul că ei nu ne-au transmis *mai mult decât atâta* – și decât marmura și decât bronzul mai trainic – *vieața însăși* ?

Vieața aceasta chiamă *până la sine* pe istoricul de Drept românesc, care trebuie să se adâncească *până la vieața aceasta*.

Știu, se ridică obiecțiunea: pe absența sau pe tăcerea izvoarelor reconstructorul istoric nu poate construi. De sigur, dacă am avea mărturisiri scrise care să ne releveze concepțiunea aborigenilor Daciei despre Drept și dreptate, o confruntare între concepțiunea lor și aceea a noastră – scoborîtorii lor – ar putea deslega problema vechimii și originii Dreptului consuetudinar românesc.

Dar absența sau tăcerea izvoarelor nu pot închide ochiul scrutător al istoricului. Mijloacele investigații ale științei reconstituirilor istorice nu sunt *numai* mărturiile epigrafice și paleografice – *izvoare directe*.

Științele comparate – și fiindcă suntem în domeniul istoric al Dreptului vom spune: *Dreptul comparat*, atât de revelator – ajută la împlinirea lacunelor informației directe. Cu ajutorul acestei discipline conexe, putem și trebuie să ne adâncim până la autohtonii Daciei, a căror vieată s'a perpetuat până la scoborîtorii lor, cari suntem noi Români.

Cât în ce privește metoda pe care am folosit-o, aceasta e simplă: am cercetat instituțiunile noastre juridice, cu preocuparea de a determina întinderea și adâncimea aportului romanic, slav și bizantin și am ajuns, prin eliminarea sau dozarea acestui aport romanic, slav și bizantin, să degajem *fondul străvechiu tracic*; am completat apoi rezultatele fragmentare ale acestei cercetări critice, prin examenul direct al antichităților tracice – atâtea câte sunt – și prin studiul comparativ al vieții juridice a unor neamuri coborîtoare din grupuri etnice coordonate marelui familii tracice, căreia îi erau coordonați și străbunii noștri Daci; deci am cercetat vieața juridică a descendenților Illyro-Tracilor, cari sunt Albanezii, și aceea a descendenților Frigo-Tracilor, cari sunt Armenii; coroborînd aceste rezultate, astfel obținute, cu datele pe care ni le pun la îndemână arheologia, etnografia și științele glotologice, am ajuns la încheierea că dacă în structura Dreptului consuetudinar românesc pot fi discriminate influențe romane, slave și – mai puține – bizantine, în spiritul său însă Dreptul consuetudinar românesc prezintă un *habitus* străvechiu, *pre-roman, autohton, de caracter tracic*.

Au adus elemente de îmbogățire a vieții juridice din ținutul Dacilor pretorii romani cari, consultând auspiciile pe țărmul Adriaticei, s'au îndreptat și statornicit pe țărmul Pontului Euxin; au adus elemente de nuanțare a acestei vieți Slavii ce se așezară peste tot, pe primitorul nostru pământ; au adus elemente de înfrumusețare a acestei vieți reprezentanții strălucitoarei metropole a Evului Mediu, care a fost Bizanțul; dar vechea civilizațiune autohtonă nu a dispărut în clipa când fasciile lictorilor romani vestiră sosirea pretorilor peregrini în Dacia, nici când Slavii se statorniciră printre noi, nici când primele reflexe de lumină ale Bizanțului ajunseră până la noi.

Civilizațiunea juridică autohtonă a putut fi înrăurită de geniul latin, de suflul slav sau de impulsul bizantin, dar în *spiritul ei* a rămas *ea însăși* prezentând o dezvoltare istorică fără *hiatus* – a rămas aceea a aborigenilor Daciei, ai căror scoborâtori suntem².

Iată punctul de plecare al investigațiilor istoricului vechiului Drept românesc, Drept – în originile sale – *autohton-tracic*.

Plecând de acolo, dela ceea ce aș numi *momentul tracic*, istoricul care caută culoarea locală, care caută originalitatea Dreptului românesc, are să-și ducă firul investigațiilor sale până către jumătatea veacului al XVII-lea – momentul importului Dreptului scris bizantin – și poate să-l ducă și mai departe de jumătatea celui de al XVII-lea veac, fiindcă Dreptul cel nou, cel scris, bizantin, nu a înlocuit Dreptul cel vechiu, cel nescris, românesc.

Se consultă uneori, în deslegarea gâlcevilor dintre oameni, și pravila – și în Moldova și în Țara Românească. Dar în tezaurul arhival românesc nu am găsit decât rare cazuri de aplicare a pravilei, citată ici, colo, mai mult ca un „lux de erudiție” din partea judeului, decât ca un principiu de Drept. Și este de observat că dacă Dreptul cel vechiu, cel nescris, se ciocnește cu Dreptul cel nou, cel scris, în acest conflict de legi *tot Dreptul cel vechiu* prevală cum o spune însăși „*Cartea de Invățătură românească*” a lui Vasile Lupu³) și cum hotărăște însăși „*Indreptarea Legii*” a lui Matei Basarab⁴: „giudețul giudecă câteodată și împotriva pravilei, pentru acest obicei al locului... Lucrurile ce se fac dupre cum iaste obiceiul locului, *măcar de ar fi împotriva pravilei*, iară drept aceia tot nu va certa giudețul pe ceia ce fac acel *obicei*”.

Pravila cea nouă a fost înfrântă de datina cea veche.

² Georges Fotino, *Contribution à l'étude des origines de l'ancien Droit coutumier roumain*, Paris, 1926, pp. IV +460.

³ Glava LVI. par. 3-4.

⁴ Glava CCCLI, par. 3-4.

Dreptul cel nou, scris cu chinovarul cel roșu și cu cerneala cea neagră pe hârtia cea albă a pravilei, nu a înlocuit așa dar Dreptul cel vechiu, nescris nicăeri decât numai în conștiința acestui neam. Ci Dreptul cel vechiu s'a insinuat printre paragrafele pravilei celei noi și a rămas el – *nu pravila* – cu putere de vieață. S'a dus *ce era străin* – nu aș spune numaidecât: *fiindcă era străin*; dar a rămas *ce era românesc* – și aș spune numaidecât: *fiindcă era românesc*. Intre tradiție fără lege scrisă și lege scrisă fără tradiție, a rămas ce n'a fost scris, iar ce a fost scris s'a șters.

De aceea, cine caută originalitatea Dreptului românesc, să n'o iscodească printre literele pravilei, ci sub colb de hrisoave și zapise.

Autohton în originea sa istorice, Dreptul consuetudinar românesc cere istoricului său să ia ca punct de plecare *momentul tracic* și să-și depene firul cercetărilor până către jumătatea veacului al XVII-lea – *momentul bizantin*. Iată hotarele, fixate în timp, ale acestor cercetări. Iată *cadrul cronologic* al studiului Dreptului consuetudinar românesc.

* * *

Să urmărim acum acest Drept românesc, pentru a-i fixa *cadrul său geografic*, pentru a-i fixa hotarele sale geografice.

Întrebarea care se pune este aceasta: va fi existat un Drept românesc *comun* tuturor Țărilor Românești? Cu alte cuvinte, în diferitele teritorii locuite de Români, fie că Românii aceștia formau un Stat – cum au fost Țara Românească și Moldova – că aceștia viețuiau în forme de Stat străine – cum a fost Transilvania, supusă regilor unguri fie cum – fie că trăiau sub formă de colonii, mai răslețe sau mai compacte cum erau așezările românești din sudul Dunării sau din Polonia, Lituania și Ucraina – va fi existat un Drept românesc *comun* tuturor acestor teritorii și tuturor acestor așezări românești? Sau va fi existat o diversitate de Drepturi, de tradițiuni juridice, de cutume – așa cum, de pildă, găsim în Franța o diversitate de cutume sau cum aflăm la neamurile germanice o diversitate de legi?

În ce privește Țara Românească și Moldova, răspunsul la întrebarea aceasta nu se face așteptat. Cu diferențe de amănunt – și încă și în ce privește aceste diferențe chestiunea este adesea controversată – *unitatea de concepțiune juridică* între cele două țări românești este *desăvârșită*.

Diferențieri mărunte și după regiuni se pot recunoaște, dar ele nu turbură unitatea de concepțiune a vechiului Drept românesc, după cum diferențierile dialectale ale limbii românești nu-i turbură unitatea. Ci, dimpotrivă, ele sunt tot

atât de necesare în sinergia culturii românești, cât de necesare sunt diferențierile sunetelor orchestrale în armonia unei simfonii.

Unitatea aceasta de concepțiune juridică românească surprinsese pe toți călătorii străini cari odinioară străbăteau Țările Românești și cari mărturisesc – cum o face de pildă un călător francez pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, Conte de Hauterive despre „unitatea fizică și morală cea ma absolută” a vieții moldovenești și muntenești⁵ „Când peste Milcov se întunecă cerul, plouă dincoace de Milcov” – zice o vorbă românească.

Înainte de întemeierea Țării Românești, pe la 1320, și înainte de întemeierea Moldovei, pe la sfârșitul veacului al XIV-lea, era aici, în Țara Românească și Moldova, o vieață sătească străveche, care se orânduia după străvechiul ei Drept nescris. Trăiau ai noștri în sate, cu juzii tradiționali, cari juzi erau coboritorii satelor sau înșiși întemeietorii acestora. Trăiau cum apucaseră din strămoși, cu obiceiurile lor, cu tradițiile lor, cu judecătorii lor, „oameni buni și bătrâni”, cari împărțeau dreptatea după străvechiul obicei al pământului, pe care trebuia să-l recunoască Domnia Țării Românești și ai Moldovei. Și Dreptul acesta consuetudinar, obiceiul pământului, este, cu diferențe de nuanțe, *acelaș* în Țara Românească și în Țara Moldovei – unitatea etnică ducând la creațiuni de fenomene culturale similare.

Din punct de vedere *teritorial*, deci, exista o *unitate* de concepție juridică între cele două Țări Românești.

Dar să verificăm această constatare și la Românii de dincolo de munți.

Ce putem constata acolo ? Constatăm că regii unguri, cucerind Tara Ardealului, au aflat acolo o vieață națională românească, pe care au fost siliți s'o recunoască. Dacă ar fi încercat să înfrângă obiceiurile ancestrale, ar fi provocat răsvrătirea sufletească a unei populațiuni păstrătoare de tot ce-i vine din strămoși.

Documentele cancelariilor ungurești menționează frecvent că regii unguri, găsind pe Români cu o vieață proprie, trăind sub conducătorii lor locali, sub cnejii lor, au trebuit să recunoască și să întărească situațiunea acestora. fie „*titulo perpetuo*”, fie „*nostro durante placito*”. Au trebuit regii unguri să recunoască acest „*jus valachicum*”, „*jus Valachiae*”, „*ritum Valachiae*”, „*lex Olahorum*”, acest Drept popular românesc considerat ca o „*lex antiqua et approbata*”.

Noi înșine, făcând cercetări în arhivele Sașilor dela Sibiu și căutând prin registrele de „*Gerichtsprotokolten*” ale vechilor judecătorii săsești, am dat de

⁵ Mémoire sur l'état de la Moldavie en 1787, Bucarest, 1902, E 323.

Valahi cari, veniți în fața unor judecători împuși de o stăpânire politică străină, invocau, orgolioși, pentru a-și cere dreptatea, vechiul lor obicei, vechiul lor „*gewohnhey*” – moștenit din strămoși; „*wir haben solchen Recht*” – spun ei.

Și Românii cer să fie judecați după Dreptul lor național și să li se respecte acest Drept național, pentru că așa l-au apucat ei din strămoși: „*von Altern wissen wir das zu sagen*”⁶.

Cu toată stăpânirea politică străină de aproape un mileniu, Românii din vechea monarhie habsburgică și-au păstrat în curs de veacuri obiceiurile lor juridice naționale, despre care mărturisesc zeci și sute de documente ieșite din cancelariile ungurești.

O anchetă în Transilvania, o cercetare a stării politice și juridice a Românilor transilvăneni din Evul Mediu, duce la constatarea, și în Regatul Ungariei, a *aceluiași Drept consuetudinar românesc* pe care l-am aflat la Românii din Tara Românească și din Moldova.

Deci, *unitate de concepțiune juridică la Munteni, la Moldoveni, la Ardeleni*.

Dar sfera aplicării Dreptului românesc se întinde mai departe. Găsim așezări de Drept românesc și în Polonia și în Lituania și în sudul Dunării.

După întemeierea Moldovei se petrece o mare schimbare în condițiunile de viață a locuitorilor din părțile Bistriței, Sucevei, Siretului, Prutului și Nistrului. „Vechii locuitori ai acestor ținuturi nu mai aveau acum aceeași libertate ca pe vremea vechilor voievozi hipotetici: acei dintre ei cari erau mai viteji, mai trufași și mai deprinși cu o viață independentă, simțiră nevoia să-și caute aiurea mai multă libertate. Se produse o emigrare a celor mai întreprinzători și mai siguri de ei înșiși”. (N. Iorga).

Această tendință de emigrare coincise cu un moment interesant din istoria Poloniei: numeroase războaie și năvăliri tătărești depopulară pământul Poloniei. Regii Poloniei, pentru a-și coloniza țara sărăcită de oameni, chemară coloniști; chemară din Europa centrală coloniști germanici, ca să dea orașelor un rost economic real; și în acelaș timp atraseră imigranți din Moldova și Maramureș, pentru a întemeia în câmpiile părăsite ale Poloniei sale noi.

Și dacă în Polonia, prin mijlocirea coloniștilor germanici, s'a creat un Drept germanic („*jus teutonicum*”) – după cum s'au creat centre de Drept germanic și în Ungaria și în Rusia și în Transilvania – tot așa în Polonia și chiar prin Ucraina s'au creat, datorită imigranților moldoveni, centre de viață românească, unde cercetătorii de vechiu Drept românesc pot regăsi vechiul „*jus valachicum*”, „*jus*

⁶ Georges Fotino, loc. cit. supra, p. 435.

et consuetudo Valachorum”, pe care îl aflăm în documentele polone sub numele de „*voloskiem pravem*”⁷.

Cu alt prilej vom adânci problema Dreptului românesc în părțile Poloniei și ale Ucrainei.

Aici și acum ne mărginim a constata că sfera de aplicare a Dreptului consuetudinar românesc, cu aceeași structură pe care am aflat-o în Țara Românească, în Moldova și în Transilvania, se întinde, prin colonizările românești, până prin Polonia și Ucraina.

Pentru a completa *cadrul expansiunii teritoriale* a Dreptului românesc, trebuie să trecem și în Sudul Dunării, în vechea Serbie, unde se întâlnesc așezări de sate întemeiate pe pământul mănăstirilor, cătune românești trăind sub conducerea unui cneaz național, a unui *primiceriu* – cum se spune cu un termen grecesc – și care era și cel mai bătrân dintre ei, trăind după vechiul Drept consuetudinar românesc, după tradiționalul obicei al pământului, numit în Serbia „*legea cea veche*”, „*zacon Vlahon*” sau „*Vlascom*”, „*legea Vlahilor*” – cum spune un hrisov dela Ștefan Dușan, din 1348⁸.

Ba chiar și până prin Dalmația, în regiunea Splitului, întâlnim Valahi cărora la 1435 banul Dalmaților și al Croaților, Hanz Frankopan, le da un hrisov, întărindu-le „obișnuitele lor legi cinstitute și drepte de care s'au servit și bătrânii lor” – „*zakon Vlahon*”.

* * *

Aici se cuvine o observațiune, pe care o fac îndeosebi pentru acei cari s'ar îndeletnici cu adâncirea problemelor de Drept vechiu românesc.

În izvoarele privitoare la Balcani, termenul *Vlah* se întâlnește frecvent. El desemnează pe Românii din Balcani; dar *nu numai pe Români*, ci și pe toți cei ce sunt romanici. Numele de Vlah se întâlnește, pentru prima oară, în Vieța lui Metodie din veacul al IX-lea, desemnând pe Italiani.

Vlahi înseamnă, la Slavi: a) *oameni romani* (latini, după limbă) și b) *păstori*.

Transformarea înțelesului cuvântului Vlah, care desemna pe Români sau pe romanici, în acela de păstor, se explică foarte simplu: Românii din Balcani erau păstori, transhumanți. Îndeletnicirea lor caracteristică era păstoria. Din cauza *specializării* la care Românii ajunseseră în păstoria și, pe de altă parte, din cauza

⁷ D. D. Mototolescu, *Jus palachicum în Polonia*, București, 1916, passim.

⁸ Ion Bogdan, *Un chrisov al regelui serbesc Ștefan Milutin*, în „Convorbiri Literare”, XXIV, 1890, p. 488 sq.